

Fodor István A NOMÁD NÉPVÁNDORLÁSOKRÓL

76

A tudományos szakirodalomban, de a széles olvasóközönségnek szánt írásokban is gyakran szóba kerül, hogy a mozgékony életmódot folytató nomád közösségek időről időre óriási tömeges vándorlásba kezdenek. Közismert a hunok, avarok vagy éppenséggel a mi őseink, a magyarság tetemes vándorútja. Mi készíteti e népcsoportokat vándorlásra, miért hagyják el őseik földjét? A legkézenfekvőbb magyarázat szerint ezek legfőbb okozói a pusztai szárazságok lehetnek, amikor kiég a legelő, elpusztul az állatállomány jelentős része, s a pásztorok csak úgy menekülhetnek meg az éhínségtől, ha útra kelnek, s nagy távolságra hajtják csordáikat, amíg megfelelő legelőterületet nem találnak. E magyarázat valóban kielégítőnek látszik, hiszen újkori példák igazolják, hogy például az évi csapadék 30%-os csökkenése a juhállomány 80%-os apadását idézi elő, ami már szinte katasztrófális méretű. Ráadásul, ha megvizsgáljuk a régi népvándorlások irányát, azt tapasztaljuk, hogy azok kiindulópontja az esetek nagy többségében Belső-Ázsia volt, ahol valóban a legkevesebb az évi csapadék.

A nagy számok törvénye tehát alátámasztja a szárazságot okként megjelölők igazát. Ha ezt általánosságban el is fogadjuk, mégis meg kell jegyeznünk, hogy az egyes esetek vizsgálata nem feltétlenül erősíti meg ezt a szabályt. Beszédes példaként idézhetjük ugyanis ennek ellenkezőjére a szkíták esetét, Hérodotosz szavaival. Amikor Dareiosz perzsa uralkodó átvonult a szkíták földjén s azok nem álltak ki óriási serege ellen nyílt ütközetben, a szkítákat gyávaással vádolta meg. A szkíták királya így válaszolt neki: *„Perzsák királya, ami engem illet, se most, se máskor nem menekültem meg gyáván emberfia elől, és előled sem menekülök. Csak azt csinálom, amit békében is szoktam, s azt is megmagyarázom, miért nem bocsátkozom veled azonnal ütközetbe. Nekünk szkütháknak nincsenek sem városaink, sem megművelt földjeink, nem aggódunk*

Nomád lovasok (Kazahsztán)

hát, mert nincs mit elfoglalnotok, ezért nem igyekszünk harcolni veletek. De ha mindenáron gyorsan akarod eldönteni a dolgot, hát itt vannak a szkütha őseink sírjai. Rajta, indulj el, keresd meg, és próbáld csak feldúlni őket, majd meglátod, harcolunk-e a sírjainkért ellenetek, vagy sem.” (Hérodotosz IV, 127). A nomád szkítákat tehát ugyanolyan érzelmek kötötték szülőföldjükhöz, amely őseik nyugvóhelye is volt, mint a megtelepült szántóvetőket. A város lakók szemében hevenyészett szállásaik, legelőik, magukkal vitt sátraik jelentették nekik a hazát, amit hősiezen védelmeztek életük árán is.

Ahhoz tehát, hogy a nomádok elhagyják szülőföldjüket, az esetek jelentős részében nem volt elegendő egy-két szárazságot hozó esztendő. Ezt valószínűleg gyakran más veszedelem is tetézte: például egy erős ellenséges támadás.

Korántsem véletlen tehát, hogy a nagy nomád birodalmak kialakulása korában mindig „megelevenedik” a steppe, egymást érik a hadjáratok, a különböző népcsoportok sokasága hagyja el korábbi szállásait, s költözik új hazába. Ezek az úgynevezett „steppei láncreakciók”, amikor a pusztai népek a biliárdgolyókhöz hasonlóan ütköznek össze és lendülnek mozgásba. E folyamatoknak nagyon is kézenfekvő magyarázatuk van. Bármely vereséget szenvedett nomád nép ugyanis elveszítette állatállományát vagy annak egy jelentős részét, tehát anyagi létalap nélkül maradt. Vezetői két lehetőség közül választhattak: behódolnak a győztesnek, s alávetett népként élnek tovább, vagy megkísérik, hogy fegyverrel szereznek maguknak valamely közelebbi vagy távolabbi szomszédjuktól állatokat és új legelőket. (A második megoldás példája, amikor 895-ben a keleten vereséget szenvedett besenyők támadtak rá az etelközi magyarokra, bolgár szövetségben.) A kutatók között akadt olyan is, aki kétségbe vonta az ilyen típusú vándorlásokat, mondván, hogy az ezekről szóló régi híradások csupán irodalmi toposzokként értékelhetők. E feltevést vallók azonban nincsenek tisztában a nomád társadalmak valós történetével, és nem számolnak azzal sem, hogy a régészeti leletek alapján jóval több pusztai vándorlás igazolható, mint amennyit az írott kútfők alapján sejthetünk.

Ménes terelése (Mongólia)

Nomád előkelők kurgánjai Tuvában